

106 The mscr is a notebook sent by Castrén to Sjögren via Helsinki to St Petersburg (SKSA A721) on 12/24 August 1845. Its size is ca. 21 x 26.5 cm. Its cover bears the title *Reseanteckningar af Dr M. A. Castrén*. The letter arrived in Helsinki on 3 Nov. 1845. The clean copy is not by Castrén but most probably by Bergstadi. Cf. letter to F.J. Rabbe, 25 July/6 Aug. 1845, in the volume of letters in this series. The footnotes are by Castrén. The report was dated Samarovo, 24 June/6 July 1845. A draft version of this report is included in the travel diary SLSA 1185 and it is published from p. 1021 on.

The description has been published in Swedish in *Morgonbladet* and in NRF II, and in German in the *Bulletin* of the Academy of Sciences in St Petersburg and in *Das Ausland* in Stuttgart. See Castrén 1845b; 1846a; 1855: 39–60; 1847e: 137–152. Some sequences have been omitted in *Mbl*, *Bulletin* and *Ausland*.

Frans Johan Rabbe (1801–1879) was Doctor of Medicine and manager of the baths at Ulrikaborg/Ullanlinna in Helsinki. He was one of the three founders of the journal *Suomi* and he was active in the Finnish Literature Society since its founding. Rabbe took care of Castrén's affairs on several occasions in Helsinki during the latter's travels. Luther 2001b; Tommila 1982: 46, 59. (TS)

17

Reseanteckningar¹⁰⁶

Samarowa den ^{24 Juni}/_{6 Juli} 1845.

Den 25 Maji/6 Junii¹⁰⁷ rešte jag tillika med min kamrat på en smal och ojemn skogsväg ifrån Tobolsk till *Bronnikowa*¹⁰⁸ – den första station på Beresovska vägen. Här tog landsvägen slut och vi instufvade oss nu med pick och pack uti en liten båt, för att anträda flodresan utför Irtisch¹⁰⁹. Efter en i månader fortsatt resa till lands utbyter man med nöje släden och tarantasen emot den uslaste ökstock. Hvad särskildt mig beträffar, hyser jag af gammalt en viss förkärlek till flodfärder. Floderna äro den landsväg, som jag tidigast beträddt och äfven sedermera fortfarit att ofta beträda. Ända ifrån barndomen har jag varit förtrogen med flera bland Finlands nordliga floder. I mognare år har jag ofta färdats på floderna i Lappland och norra Ryssland. Att nu äfven få göra bekantskap med en af Sibiriens hufvudströmmar, var en tanke, som med lifligt intresse fängslade mig. Såsom detta intresse var fremmande för resans vetenskapliga ändamål, så hände det understundom att jag öfverlemnade mig åt en stilla betraktelse af den Chinesiska flodens tjugande skönhet. Lik en tärna i dansen rör hon sig i tusen behagfulla böjningar, skygg att möta sin älskare Ob, som ifrån sidan genskjuter till hennes möte. Irtisch är obestridligt en af de vackra floder i Norden. Hon upprör och skakar icke känslan genom brusande vattenfall, branta klippor och skrofliga berg, såsom många bland Finlands och Lapplands floder; ej heller är hon så trög i sitt lopp, som flera elfvar i det norra

Ryssland, på hvilka känslan hinner domna och somna under tyngden af det evigt enahanda. Allt hos henne tjenar till att bilda en tafla af den skönaste harmoni. I sitt lopp är hon strid men jemn, hon äger en oändlig rikedom på grenar, holmar, uddar, vikar; hennes stränder äro omvexlande, än höga och branta, än åter lågländta ängsslätter, som prydas af den rikaste vegetation. Ingenting kan likväl vara angenämare för ögat, än de midt i floden kringspidda grupperna af blommande träd, hvilka tyckas ega enda st böljans till fäste för sina stammar. När man uti en liten Ostjakbåt ilar fram på flodens strida bölja, förekomma dessa trädgrupper såsom simmande lustgårdar. De sakna icke heller sina invånare. Himmelens och luftens fåglar sjunga i dem vid solnedgången melancholiska qväden – jag säger melancholiska, ty ett drag af vemod hvilat öfver den Chinesiska jungfruns sköna ämne. Hon sörjer, likasom björken i Kalevala, att hon saknat en hägnande vård och ännu ej är, hvad hon i den vises hand kunde blifva. En vild natur är alltid vemodsfull att åskåda; – till och med under vårens skönaste fågling liknar hon på sin höjd en brud i sorgdrägt. Vid Irtisch är dock den första vildheten redan kufvad; åtminstone förekommer den icke mig så tryckande, såsom jag ofta funnit den annorstädes uti Norden. Detta kan till en del äfven härflyta af den omständighet, att Irtisch i historiskt hänseende är både viktigare och bättre känd, än de flesta andra af Nordens floder. Med någon kännedom af Sibiriens öden, isynnerhet under dess eröfrings-period, stöter man vid Irtisch oupphörligen på historiskt märkvärdiga localiteter. Dessutom gifves här mycket, hvarom häfderna ingenting tala, men mannen i styret förtäljer milslånga historier, hvilka mest hvälfva sig kring Tschudiske Bogatirer, Ostjakiske och Tatariske Furstar, Jermak¹¹⁰ och Kutschumchan¹¹¹. Till resans intresse bidrager äfven i sin mon den täta beröring, hvori man vid Irtisch befinner sig med individer af skilda nationer, såsom Ryssar, Tatarer, Ostjaker, att ej tala om

- 107 New Style, cf. Castrén 1855: 39. According to Bergstadi, on 23 May/5 June. Rancken 1884: 35.
- 108 Bronnikovo is on the River Irtyš at N58°29'28" E68°24'3". (TS)
- 109 The headwaters of the Irtyš are in China and it flows into the Ob' from the left (south-east) at N61°4'50" E68°49'50". (TS)
- 110 Cossack ataman Ermak Timofeevič (ca. 1540–1585) who occupied the capital of the Siberian khanate Kašlyk/Sibir'/Isker on the Irtyš for Russia in the early 1580s. A large number of archaeological finds have been collected from the gorodišče in the late 19th century, and the majority of them are kept in the National Museum of Finland in Helsinki for which they were bought in 1897 (KM 3626). Солодкин 2007; Kuujo 2004: 88; Salminen, Timo, 2003: 105–106; Tallgren 1917. (TS)
- 111 Kūçüm (Tat.)/Köçüm (Sib. Tat.)/Kuçum (Ru.) was the last khan of the Siberian Khanate in 1563–1598. Солодкин 2010. (TS)

- 112 In all probability Karbina at N58°44'5" E68°36'12". (TS)
- 113 Demjanskoe at N59°35'22" E69°19'32". (TS)
- 114 The Hungarian researcher Antal Reguly (1819–1858) who travelled in Siberia in 1843–1846. Castrén was about to meet him in Kazan' in the spring of 1845, although, according to what he wrote to Sjögren, he was not especially interested in such a meeting. Eventually Reguly did not arrive in Kazan' before Castrén's departure from there. Castrén to Sjögren, 30 March/12 Apr. and 26 Apr./8 May 1845 (see the volume of letters in this series); Stipa 1990: 301–306. (TS)
- 115 *munart* || språk
- 116 Cingaly at N60°10'24" E69°42'19". (TS)
- According to Bergstadi, they arrived there on 29 May/11 June. Rancken 1884: 35.
- Bergstadi mentioned their night in Karbinskie jurty before Cingaly: "I Karabinskie Jurti lågo vi öfver natten hos den Tatariske Starschina. Vi ankommo hit vid midnatt och blefvo genast förda uti en kammare i öfre våningen. Genast framhemtades ypperliga madrasser och dynor samt lakan, och sitt i orientalisk smak utsyddade täcken. Trötte af resan inslumrade vi här snart godt." Rancken 1884: 37.
- 117 Also Bergstadi described their life in Cingalinsk. One page of his diary has been torn out, however, including specification of the date and place, but the place can be identified according to his next entry. He

de deporterade, bland hvilka jag här utom Ryssar träffat Polacker, Tyskar, Fransoser, Kalmucker, Kirgisser o. s. v. Det enda, hvaröfver man kunde vara befogad att föra någon klagan, är den besvärliga mygghyran under sommarmånaderna; men ges det då något land i verlden, som ej äger sitt *malum necessarium*?

- ❖ 3 ❖ För att återkomma till resan och dess ändamål, styrde jag ifrån Bronnikowa till de Tatariske Jurterne vid Karbin¹¹². Efter ett litet uppehåll härstädes fortsatte jag resan oafbrutet till *Djemjansk*¹¹³ – en vološt, hvilken enligt Fischer fordom skall hetat *Njemjansk* efter en Östjakisk furste vid namn *Njemjan*. Af Östjakerne kallas byn *Num-jâm*, d.ä. *den öfre jamen eller stationen* (верхняя яма) i förhållande till *Samar jâm* (Samarowa), som i äldre tider utgjorde den näraste lägre ned vid floden belägna stationen. Jag hade hoppats att i Djemjansk träffa Woguler och här i förbigående kunna sysselsätta mig en smula med deras språk, väsendteligen till controllerande af en i Tobolsk mig öfverlemnad Wogulisk Katheches, hvaraf äfven Reguly¹¹⁴ skall hafva erhållit ett utdrag; men denna förhoppning slog felt och jag nödgades derfore lemna Djemjansk snarare än jag hade önskat. Derpå reste jag med ens till *Djenschtschikowa* (Östj. *Tottêm*) och ärnade åter här nedslå mina bopålar i afsigt att studera Östjakiskan. Tillfälle dertill hade väl gifvits redan på andra sidan om Djemjansk, och så hela vägen utefter; men jag befarade att de sydligt boende Östjakernes språk vore redan i hög grad afficeradt af både Ryskt och Tatariskt inflytande samt derigenom olämpligt att tjena såsom en grundläggning för mina Östjakiska studier. Å andra sidan ville jag denna gång ej heller styra kosan till de nordligaste, de Obdorska Östjakerne, emedan detta ej lät väl förena sig med hufvudändamålet med min resa, och emedan jag redan tillföre, under mina i Obdorsk gjorda studier i Samojediskan, äfven tagit någon kännedom af de Obdorske Östjakernes *munart*¹¹⁵.

Härvid kom äfven i betraktande, att den Irtischka dialecten af Ostjakiskan är kanske den allrämest utbredda och, att sluta af folkets cultur, den mest utvecklade, samt sålunda i hvarje hänseende tjenlig att läggas till grund vid en Grammatikalisk behandling af språket. Sluteligen visste jag af gammal erfarenhet, att jag i Obdorsk skulle komma att lida brist på tjennliga uti Ryska språket kunniga tolkar. Siſtnämnda olägenhet hör eljest till antalet af dem, hvilka jag allestädes i Ryssland haft att bekämpa, der jag färdats bland vilda och halvilda folkslag. Misstrogne i allt, hysa de i synnerhet ett stort misstroende till hvarje mission af philologisk art, förmenande att man efter inhemtad kännedom af deras språk vill derå affatta böcker och sedan tvinga det unga slägtet att lära dem. Denna farhåga förekom äfven i Djenschtschikowa, hvarest af sådan anledning ingen Ostjak lät i godo förmå sig att yppa för mig sin språk-skatt. Skadan var ock i det hela taget ganska måttlig. Emedan hufvudbefolkningen i byn bestod af Ryssar, var det fara värdt att ett större antal Russicismser här insmugit sig i språket, än i sådana byar, der befolkningen var mindre uppblandad. Jag lemnade således Djenschtschikowa och nådde efter en färd af 44. verst de Tsingalinska jurterna (Ostj. *Wāds-itpa*, d.ä *byn under fästet*)¹¹⁶, i hvilka befolkningen utgjordes af idel Ostjaker.¹¹⁷ Äfven i denna by gjorde man emot mig ett så enviſt och hårdnackadt motstånd, som här sannolikt ej blifvit försökt alltsedan Jermaks tider. Budkaflar skickades i hemlighet vidt omkring och Ostjakerne ifrån tvenne voloſter församlades i Tsingalinsk till rådplägning. Härvid beslöt man, att ingen skulle få lemna mig något biträde, i hvilken sak jag än fordrade. Men min afsigt var ej heller att denna gång gifva vika. Efter vunnen upplysning om den gjorda conſpirationen förfogade jag mig i egen person till folkförsamlingen och bragte saken innan kort derhän, att ett par bräckliga Ostjakgubbar måste beqväma sig till mine språkmästare. Derefter lefde jag

wrote: “Utom desse blodsugare [mygg] ledo vi äfven af andra, nemligen skrifvaren och hans familj, till hvilken vi måste vända oss i matväg. Mannen var en Polsk deporterad, och föregaf sig hafva i tiden varit en betydande man, samt talte om sina vänner, hvilka, ehuru lika så brottslige som han, nu suto i Senaten och innehade andra höga embeten. Vare huru sig vill, nu var han genom så väl physiskt som moraliskt förfall vorden ett mensklighetens afskum; Jewo Sijatelstwo var nu blefven Jewo Svinjatelstwo. Fylleri och dryckenskap, liseri och bedrägeri voro hans starka sidor. Hustrun sades väl ej suppa, men hal och bedräglig var hon i högsta grad. Den tredje personen i denna hedervärda krets var Nemkan. Hon var en gammal ogift qvinna, hvilken för sina synders skull blifvit hitskickad. Detta följe var vant att såsom vampyren suga sig fast vid hvart förbiresande, för hvilka de också voro nödvändiga, emedan Ostjakerne ej gerna kunna laga mat för svagare magor än sina egna stensmältande bukar.

Ett sådant tiggande och försnillande kan man då ingenstädes få se. Man kan bli sjuk af att se den totala brist på hederskänsla, ärlighet och redlighet, som utgjorde hufvuddraget hos dessa usla menniskor. –” Rancken 1884: 40–41.

Его Сиятельство = His Excellency; *Его Свиньятельство* = His Swinishness. (TS)

- 118 Selijarovo at N61°17'38" E70°21'5". (TS)
- 119 Castrén was in Samarovo on 25 June/6 July. See his letters to Rabbe in the volume of letters in this series. Samarovo, present-day Xanty-Mansijsk (Ru.)/Jomvoš (Khanty)/Abga (Mansi) on the Ob' at N61°0'10" E69°1'10". (TS)
- 120 Here Castrén is referring to Johann Christian Stuckenberg's *Hydrographie des Russischen Reiches*, published in six volumes in 1844–1849. Volumes 1 and 2 had appeared before Castrén's departure for the east in 1845, and vol. 2 also deals with Siberian rivers. Stuckenberg 1844.
- 121 The description of the Irtyš is in Stuckenberg 1844: 369–390. It is mostly based on literature, where the most prominent source for him was Ritter 1832. However, he also used other sources of information, which he often does not cite by name. (TS)
- 122 The feast day of Peter and Paul is on 29 June. (TS)

fortfarande i god sämja de Tsingalinske Ostjakerne, fick ostörd sköta mina studier och bemöttes med all den humanitet, man af ett halfbarbariskt folk kan fordra. I Tsingalinsk dröjde jag runda tre veckor, och skulle kanhända ännu dröjt en vecka dertill, derest icke en vida beryktad Ostjakmarknad i Siljarskoj¹¹⁸ hade påskyndat min afresa. Jag är nu stadd på resa till nämnde marknad, men finner mig föranlåten att kvarstadna ett par dagar i Samarowa, för att afbida postens ankomst.¹¹⁹ Willrådig, huru jag bäst skall använda tiden under denna väntan, har jag beslutit att på pappret nedskrifva ett och annat som förekommit mig anmärkningsvärdt under resan på Irtisch, men ännu till större delen förvaras i det svekfulla minnet. Om sjelfva floden har jag dock föga att säga, hvad som ej redan är känt genom särskilda Resebeskrifningar och isynnerhet genom Stuckenbergs *Hydrographie öfver Ryssland*¹²⁰. Allt som ur dem ej kan inhemtas, består uti specialiteter, hvilkas undersökning ej låtit förena sig med ändamålet med min resa. Således vill jag endast göra ett par anmärkningar i de ämnen, hvarest Stuckenbergs i öfrigt noggranna beskrifning synes vara något haltande.¹²¹

1. Stuckenberg uppgifver den största djupleken af Irtisch till 16. arschin i trakten af Tobolsk, och yttrar i sammanhang härmed, att öfversvämningar ingensstädes ega rum i betydlig mon, emedan floden vid sitt högsta vatten ej träder mera än en famn öfver sitt högsta vanliga stånd (B. II, s. 379). Hvad kan väl här menas med vattnets vanliga stånd (gewöhnlicher Stand)? Enligt de upplysningar jag i ämnet erhållit, stiger vattnet uti Irtisch oafbrutet ifrån islossningen ända till slutet af Junii månad. Derefter sänker det sig småningom hela sommaren igenom, utan att derunder någonsin hålla stånd.ⁱⁱ ¹²² Omkring den

ii. Hos Stuckenberg ser jag uppgifvas, att alla Sibiriens floder ega *tvenne perioder* för sitt stigande: 1) i April och Maj, då snön smälter på slättlandet, 2) i Juni och Juli, då

1 September (g. st.) skall det under regniga år inträffa, att vattnet uti Irtisch plötsligt ökes med en half eller hel arschin, men snart åter förminskas och vid vinterns ankomst når sitt minimum. Således är floden ifrån vårens¹²³ början allt intill sena hösten stadd uti ett oupphörligt stigande och fallande. Det är då icke att tala om vattnets vanliga "stånd" under sommar-månaderna. Men med afseende derpå, att vattnet, om icke står alldeles stilla, åtminstone i minsta mon förändrar sitt läge ifrån den 15. Augusti till den 1. September, plägar almogen bestämma vårflodens stigande i förhållande till vattenhöjden vid sistnämnde tid. Man uppgifver då, att vårfloden under vanliga år skall stå 3–4 famnar högre än sommarvattnet i sednare hälften af Augusti. Vid sistnämnde tid sades flodvattnet i nedersta Irtisch på grunda ställen uppgå till 4–5 saschen, på ställen af vanlig djuplek till 6–8 och på de allra djupa ställen till 16–18 saschen. Under min resa på Irtisch, som skedde den högsta flottiden, lät jag någongång anställa lodningar och fann vattenhöjden i flera modificationer omvexla emellan 7 ½ och 12–15 saschen. Det bekräftade sig härvid, hvad äfven Ostjakerne öfverallt omtalade, att bottnet af Irtisch är i högsta grad gropigt och ojemnt – en följd af den lösa grunden, som lätt upprifves af den strida, i tusen slingringar hvirflande strömmen. Af det anförda vill det synas, såsom skulle hos Stuckenbergs vårfloden vara alltför lågt uppgifven och den vid Tobolsk funna vattenhöjden ej kunna gälla såsom någon allmän bestämning. Hvad åter det beträffar, att öfversvämningar vid Irtisch "ingenstädes" ega rum i betydligare mon, så synes äfven detta yttrande förtjena sin lilla kommentar. I förhållande till sin närmaste granne Ob öfversvämningar Irtisch jemförelsevis mindre

snövattnet afrinner ifrån bergen. Härom veta Ostjakerne vid nedre Irtisch ingenting, utan vattnets stigande säges fortgå jemnt och successivt ifrån islossningen ända inemot Petri och Pauli dag.

124 Castrén 1847e: 141: Titowa
 125 af allt || här af

landsträckor, men jemförd med många andra bland sina likar sväller hon i betydlig mon öfver sina bräddar. Innewarande vår, då vattnet visserligen stod högre än vanligt, uppgafs vid Bronnikowa och Filatow¹²⁴ flodens bredd, utgörande nu vid pass en verst, till dubbelt emot dess vanliga extension i Augusti månad. Vid Samarowa kunde jag med möda urskilja skogen på motsatta sidan af floden, och folket försäkrade, att man på en sträcka af 20 verst ej skulle träffa en enda landningsplats, ehuru här och der en liten skogsholme tycktes höja sig något öfver vattenytan. I flera byar såg jag badstugor, magasiner och andra uthus ligga under vattnet; sjelfva boningshusen stodo ofta tätt invid vattenranden. Ängarne lågo flera saschen under vattnet. En stor del af min Irtischfärd tillryggalade jag på öfversvämmade ängar och kärr samt på flodgrenar, hvilka uppkommit genom öfversvämningen. Öfverhufvud bildas på Irtisch genom

7 vārvattnet en alldeles ny farväg, begagnelig icke blott af små Ostjakbåtar och Tobolska kajuker, utan af de allrastörsta Tomska skutor, hvilka vårtiden gå upp till Tjumen med theladdningar. Att man på denna väg kan utför floden tillryggalägga ett håll af 70 verst på mindre än 6. timmar, kunde i grund af Stuckenberg's uppgifter synas otroligt, men är icke desto mindre behörigen constateradt. Just med anledning af öfversvämningen kunna de egentliga fiskerierna vid Irtisch ej taga sin början förrän långt inpå sommaren. Ännu i början af Juli ligga alla lågländer under vatten. Endast berg och bråda stränder höja sig öfver vattenytan, men de egna sig naturligtvis icke för fiskafänge med not, som både vid Irtisch och Ob utgör det förnämsta fiskeredskapet. Samma öfversvämningar äro icke blott vid Ob, utan äfven här och der vid Irtisch hinderliga för åkerbruket, såvida ofta just de fruktbaraste ställen ligga under vatten. Vid Samarowa och några andra Ryska byar klagades till och med på brist på ko-foder. Med anledning af¹²⁵ allt detta tyckes äfven öfversvämningen af Irtisch vara sin

visa värd. Skulle den ock i och för sig eller i förhållande till Obska öfversvämningen synas obetydlig, så är åtminstone det en icke alldeles obetydlig omständighet, att landets ékonomie häraf är i någon mon beroende.

2. Såsom bekant är, och äfven Stuckenberg anmärkt, fullbordar Irtisch sin bana i oändligt många bugter och böjningar. Men ej mindre anmärkningsvärd är den alldeles förbisedda omständighet, att floden på flera ställen genom den lösa jordmånen skurit sig en ny genare fåra, som af härvarande Ryssar benämnes med ett troligen ifrån Finskan lånadt ord *poluiiii* (F. *oja-puoli*, flodhålt), äfv. *прямица*. På somliga ställen har hufvudströmmen¹²⁶ dragit sig inom den nya grenen, och den gamla, *Staritsa* kallad, plägar under sommarens lopp utsina, ehuru vartiden begge grenarne äro farbara. Först mot slutet af min Irtischfärd uppmärksam vorden på denna företeelse, kunde jag ej mera erhålla fullständiga upplysningar öfver Staritsi vid nedra Irtisch. Man angaf blott i allmänhet, att sådana skulle förekomma i trakten af Djemjansk, vid Subotina¹²⁷, vid de Savodinska Jurtorne, Repola¹²⁸, m. m. Tillika anmärktes, att många Staritsi allaredan så uttorkat, att man numera endast gissningsvis och i stöd af traditionen kan uppgifva flodens fordna banor. I sammanhang härmed förtjena att anmärkas de så kallade *курьи*, hvarpå stränderna af Irtisch ega en sällsynt rikedom. De äro armar eller utgreningar af floden, som skära sig långt inpå slättlandet och der förlora sig utan något aflopp. Till sitt ursprung äro dessa ingenting vidare, än vanliga grenar (*протоки*), som genom tilländningar blifvit i ena ändan tillslutne.

iii. Detta är icke ett enstaka factum af detta slag. Twertom träffar man i Sibirien, likasom i det östra Ryssland, ganska ofta ortsnamn af Finsk upprinnelse. Men härom wid ett annat tillfälle.

126 hufvud-/strömmen

127 *Subotina* || de

Castrén probably means Lugovaja Subbota and Gornaja Subbota at ca. N59°50' E69°61'. (TS)

128 Repolovo at N60°39'6" E69°50'24". (TS)

3. I anseende till sina stränder har Irtisch det gemensamt med många andra bland Rysslands och Sibiriens floder, att den högra sidan är brant och bergig, den venstra deremot mera låg och jemn. I anledning häraf kallas äfven vid Irtisch den högra stranden горная (Ostj. *Unt-peekek*), den venstra deremot луговая (Ostj. *Uigit-peekek*). Hos Ostjakerne heter den högra, bergiga, mindre fruktbara sidan af elfven äfven *aadera beelek*, d.ä. den dåliga sidan. Denna sida är dock ej öfverallt lika dålig och ofruktbar, utan eggar sig på många ställen rätt väl till åkerbruk och ängsskötsel. Så snart bergen aflägsna sig ett stycke ifrån flodbädden, hyser den högra sidan samma goda egenskaper som den venstra. – Sålunda ser man äfven här mycken löfskog, såsom björk, asp, hägg, poppel och särskilda videarter. Annars växer på denna sida mera barrskog, bestående i gran, tall, ceder, lärkträd. Sistnämnda trädslag förekomma äfven på den venstra sidan, der denna äger moar och sterilarer mark. Men jag ärnar icke här inlåta mig i några geologiska och naturhistoriska betraktelser af floden, utan vill blott afteckna de gröfsta konturer af dess stränder. Så som nyss nämndes är den högra sidan bergig, den venstra lågländt. Den lågländta sidan af floden erbjuder tre till utseendet olika slag af stränder: 1) lågländta ängar och kärr; 2) höga, tvärbranta stränder, som af Ryssarne kallas яры (Ostj. *rep*); 3) långt i floden utstickande sandbankar, af Ryssarne пески benämnda. Stränder af de anförda tre slagen anträffas jemte berg äfven på den högra flodsidan. Ju längre man kommer utför elfven, desto mindre framträder den bergiga naturen, och desto lågländtare blifva stränderna öfverhufvud så väl på den högra, som den venstra sidan. Sedan man lemnat Repola, försvinna bergen helt och hållet ur sigte och blifva osynliga allt intill Samarowa. För öfrigt äro dessa berg vid nedra Irtisch ej af någon ovanlig storlek. Meäst anmärkningsvärda äro genom sin höjd några bergsuddar, belägna vid: 1) *Natsinsk*, 2) *Koscheleva*,

3) *Katelowa*, 4) *Woschkin*, 5) och 6) *Tsingalinsk*, 7) *Repola*, och 8) *Samarowa*. Vid *Tsingalinsk* finnas till och med tvenne höga uddar, en på hvardera sidan om floden. Dessa jemte den *Wosc[h]kinska* udden tillhöra isolerade bergsknutar; alla de öfriga sammanhänga med större systemer. – Med afseende å det inbördes förhållande, hvori de begge stränderna stå till hvarandra, torde följande anmärkningar ej vara alldeles ogrundade:

a) Då ett berg, såsom fallet ofta är, rasar på högra sidan af floden, bildar sig å den venstra vanligen en sandbank (песокъ), stundom en яръ. Här af följer, att

b) Ett berg vid högra flodstranden ofta motsvaras af en sandbank å den venstra.

c) En tvärbrant strand, eller en så kallad яръ, å högra sidan motsvaras nästan alltid af en dylik å den venstra.

❖ 10 d) Der ett berg anträffas på venstra flodsidan, ❖ står äfven å motsatta sidan ett berg. Likväl har jag endast varseblifvit tvenne berg venster om floden – den ena belägen invid *Tsingalinska* jurterna, och af *Ostjakerne* benämnd *Wâds'-unt* eller *Wads'-ochta*, d.ä. fästningsberget; den andra, kallad *Tjukesunt*, 10 werst ofvanföre. Såsom redan anmärktes, äro dessa berg endast isolerade knutar, de fortlöpa några werst i en och samma riktning, och sluta sig sedan med branta uddar. Berget *Tjukes-unt* åtföljer sjelfva flodstranden, *Wâds'-unt* deremot bildar en vinkel med floden, som på detta ställe gör en böjning ifrån SV till NO. – Det berättas, att der floden nu löper emellan tvenne berg, i fordna tider funnits en sjö, och att flodens ursprungliga lopp varit vester om *Wâds'-unt*, hvilket berg sålunda ursprungligen hade stått på högra sidan af floden. Denna tradition är ganska sannolik och bekräftas ytterligare derigenom, att den förmodade gamla flodfåran utgöres af ett lågland, som vårfloden nästan helt och hållet öfversvämmar. Samma slags lågland (соръ) förekommer

- 129 not-/drägt
- 130 Осетрина, Siberian sturgeon (*Acipenser baerii baerii*), living in all significant rivers in Siberia. According to Schiefner's footnote in Castrén 1857c: 279, *Acipenser sturio* but its distribution does not extend to Siberia. Северная энциклопедия 2004: 703; Решетников 2014b. (TS)
- 131 Стерлядь, sterlet (*Acipenser ruthenus*). (TS)
- 132 Карась, crucian carp (*Carassius carassius*), found in European and Siberian rivers as far as the Lena. Luontoportti, <http://www.luontoportti.com/suomi/en/kalat/crucian-carp>; Решетников 2009. (TS)
- 133 Чебак, Siberian roach (*Rutilus lacustris*). (TS)
- 134 See also notes to Castrén's travel reports of 1841–1844.
- 135 According to the present-day interpretation in Russia, the formation process of the Khanty ethnicity began at the end of the first millennium CE and continued at the beginning of the 2nd millennium. Гемуев & al. 2005: 77. (TS)

äfvén veſter om Tjukes-Unt och ger anledning till samma förmodan om en timad förändring i flodens lopp.

4. Det är anmärkt att fiskerierna vid Irtisch taga sin början så snart de lågsluttande sandstränderna begynt höja sig öfver vattenytan. Då nedsätter sig å dem vanligen ett Ryskt notlag, eller en så kallad artelj, som består af tio personer och blott sysselsätter sig med notdrägt¹²⁹. Arteljen är försedd med tvenne notbragder, utgörande i längd efter stället beskaffenhet 250 till 300 saschen och derutöfver. Hvardera noten skötes af fem personer, hvilka omvexla med fiskafänget. Dessa fiskerier, som vid Irtisch äro de hufvudsakligaste, fortfara ifrån slutet af Julii till den 1 Oktober gamla stylen. Man fångar i ymnighet ossetra¹³⁰, sterläd¹³¹, njelma och dessutom otaliga andra, mindre betydande fiskarter, såsom gädda, abborre, lake, girs, karass¹³², jas, tschebak¹³³ m. m.¹³⁴ Muksun är en fiskart, som ej stiger uppför Irtisch, utan håller sig till den Obska grenen. Äfvén den så kallade sirok fångas ymnigare i Ob än uti Irtisch. Deremot är fångsten af ossetra och sterläd rikare uti Irtisch än vid mellersta Ob. Njelma-fisken stiger lika ymnigt uppför hvardera grenen. Fiskens stigande säges taga sin början vid den tid, då vattnet begynner sänka sig, och fortfar allt intill sena hösten. Följande vår förfogar sig fisken åter utför floden kort före och under sjelfva islossningstiden. Då pläga äfvén Oſtjakerne gillra nät under isen för ossetra och sterläd, ehuru de annars föga befatta sig med deras fånge (se nedan).

Efter dessa flyktiga anmärkningar, hänförande sig till floden, vill jag äfvén nämna några ord om dess äldsta kända innevånare Oſtjakerne.¹³⁵ Kring-skurne af både Ryssar och Tatarer hafva de så när som på språket förlorat allt det egendomliga och nationella. Det Tatariska inflytandet är jmförelsevis mindre; – det Ryska deremot röjer sig i religion, seder och bruk, i folkets hela känslö- och föreställ-

ningssätt. Att man det oaktadt lätt ifrån hvarandra urskiljer det Ryska och Östjakiska, härrör allenast af den olika *cultur*grad, som hvardera folket innehar. På samma sätt som Ryssen, så timrar äfven Östjaken sin stuga eller jurtt, men han gör den vanligtvis trängre och på allt vis sämre^{iv} 136 samt lefver der omgifven af smuts och all slags ohyra.¹³⁷ Vid Irtisch hafva Östjakerne efter Ryssarnes föredöme begynt äflas med boskapsskötsel; men i Tsingalinsk räknade man dock flere hästar än kor. De sydligaste Östjaker vid Irtisch odla äfven åker; de nordligare hafva i detta afseende ej rättat sig efter Ryssarne, hos hvilka åkerbruket går ända upp till *Repola*. Hyrkuskeriet, som för det närvarande utgör Östjakernes förnämsta näringsgren under vintermånaderna, är åter ett lån af Ryssarne. En af de näringar, som Östjakerne kände redan före Ryssarnes ankomst (och hvilken ännu gäller såsom den förnämsta) är fiskafänget.¹³⁸ Detta bevisas dels deraf, att Östjakerne hafva egna namn på särskilda fiskredskap, såsom: *chódêp*¹³⁹, nät, *jadam*, not (Tat. *ilim*), *sájep*, en slags ryssja, *pun*, mjerda, *pos*, liten mjerda, *war*, pata o. s. v., dels och i synnerhet af det kända factum, att de redan vid eröfringstiden egde fasta bostäder, ja till och med några befästade ställen vid Irtischfloden. Hvad annat än fiskafänget kunde väl drifva dem ifrån Tundran till floden, ifrån ett nomadiserande till ett bofast lefnadssätt^v. Men äfven i denna gren hafva Ryssarne

13

iv. Ehuru Östjakerne ej värda sig om någon ordentlighet i sina egna byggnader, sägas de likväl wara mästare i konsten att bygga och timra, hvarföre de i sådant hänseende äro mycket anlitade af Coloniisterne.

v. De Ryska Coloniisterne har jag hört förtälja, att Östjakerne före deras ankomst ej egde kännedom af nät och flere andra nu brukliga redskap utan bedrefvo sitt fiskafänge sålunda, att de under flodtiden medelst pator tillstängde smärre floder, grenar, vikar, och efter wattnets aflopp fångade den nedstigande fisken med en art af trädspjelor

- 136 Changes to the footnote:
egde kännedom || kände bruket
med en [...] trädspjelor || 1. uti || 2. med en art af sjelor || 3. med en art af skjelor
motsägas [...] infödde || motsägas med skäl af de infödde
till och med || äfven
- 137 For illustrations of Khanty buildings, see Гемыев & al. 2005: 104–105. (TS)
- 138 The overall picture has not changed much since Castrén's time. Some Khanty have gone over to horse-breeding instead of reindeer husbandry. Гемыев & al. 2005: 79–88. (TS)
- 139 From here until *pata o. s. v.* in Castrén's hand.

skridit vida framför Ostjakerne. Fastän de sistnämnde i grund af *jus prius occupantis* fått nästan allt land och vatten vid nedra Irtsich sig tillerkändt, och Rysarne här till större delen lefva blott såsom förpaktare, inskränka sig likväl Ostjakerne sjelfva att bedriva sitt fänge uti smärre sjöar, vikar, bäckar och flodgrenar, samt bortarrendera åt Ryssarne sina bästa fångst-ställen – de förut omnämnda *пески*. – Såsom skäl härtill uppgifver man den allmänna fattigdomen, hvilken ej tillåter Ostjakerne att förse sig med så stora notredskap, som fiskandet uti floden skulle erfordra. Den sannskyldiga orsaken är i sjelfva verket endast lättja, håglöshet och brist på endragt. Ingenting vore lättare än att ett helt byalag skulle förena sig om gemensamma redskap och sjelfva begagna sandbanken, i stället för att åt någon äfventyrare bortskänka sin bästa födkrok för en lumpen summa af 50 Rubel, som delas af byalaget. – Jagten, som jemte fiskafänget fordom utgjorde Ostjakernes förnämsta näringsgren, är numera af föga betydighet. Allt vildt af värde har försvunnit dels till följe af oförnuftigt fänge, dels ock, enligt Ostjakerne föreförefvande, af den anledning att skogarne i sednare tider öfver allt nedbrunnit. Af soblar, räfvar och fjällrackor, som fordom utgjorde ortens rikedom, skall numera föga vara öfrigt. Oftare träffas björnar, elgar och vildrenar, men äfven dessa djur fångas ej med något alfvar, åtminstone icke af Ostjakerne. Det är öfverhufvud svårt att säga hvad dessa menniskor skulle göra med alfvar och ifver, om man undantager deras ätande, sofvande och drickande, uti hvilka tre stycken de endast öfverträffas af de genom sin lägre

❖ 14

sammanfogade mjerdor (pos). Ungefär detsamma berättas å ömse sidor af Ural om Samojedernes fiskafänge. Men dessa berättelser motsägas af de infödde, bland hvilka Ostjakerne till och med förmena sig redan af ålder innehaft konsten att af brännäslan bereda allehanda fiskredskap (se nedan).

culturgrad på sätt och vis privilegierade Samojederna.^{vi} Ostjaken lefver mest för dagen och benämner äfven derföre i sitt språk dag och lefnadskost med samma ord *chât*. Har han genom en lyckosam fångst förvärfvat sig något utöfver dagens behof, så ligger han den följande dagen helt stilla, eller ock förfogar han sig till närmaße krog. Så är Ostjakens lif ännu ett rätt, lättjefullt och bekymmerslöst lefverne, men det kan ej länge så blifva. Redan Theokritus qväder att armodet är konsternas lärarinna¹⁴⁰, och Ostjakernes ékonomiska läge är för det närvarande sådant, att de emot sin vilja tvingas till framåtskridande i kultur.

Sinnad att ännu närmare beröra några omständigheter i Ostjakernes yttre och inre lif, vill jag nu göra mitt inträde i en Ostjakisk jurte. Vägen leder 15 uppför en svår 15 trappa och en dörr så låg, att jag utan en enkom erhållen varning ej kan undvika att slå pannan emot öfra dörrposten. Förvirrad af slaget glömmer jag kanske att med korstecknet hedra Helgonbilderne¹⁴¹, som stå uppradade i främsta hörnet af jurten. I följe af denna försummelse och mitt äfven annars i Ostjakernes ögon något ovanliga beteende uppstår en förskräckelse, som i ögonblicket jagar stugans halfnakna barbarer bakom ugnen eller ut på gården. Så mycket mera ostörd får jag anställa mina betraktelser i jurten. Det första, som här träffar mitt öga, är en egen misstänklig gråfärg, som betäcker bänkar och bord, väggar och golf. Samma färg utgör jemväl den enda målning på alla kärl och husgeråd, såsom fat, koppar, knifvar, den med snövatten fyllda drickskannan, näfverrifvorna m. m. Golfvet i min lilla stuga är lutande, väggarne bågnade och fyllda med springor, som hvimla af sinom tusende bland det

vi. Märkas bör likwäl, att Ostjaken, då han en gång gripit sig an ett arbete, utför det med en utomordentlig kraft, seghet och ihärdighet. Men endast nöden kan bringa honom i rörelse och werksamhet.

- 140 Theocritus was a Greek poet who lived ca. 300–260 BCE. In his Idyll No. XXI (Fishermen) he says: ‘There’s but one stirrer-up of the crafts, Diophantus, and her name is Poverty.’ Classical Texts Library: Theocritus, Idylls 19–25, <http://www.theoi.com/Text/TheocritusIdylls4.html>. Encyclopædia Britannica Micropædia 11: 685 [Theocritus]. (TS)
- 141 Helgon-/bilderne

- 142 In his letter to Rabbe, 24 June/6 July 1845, Castrén specifies: “mygg, loppor och vägglöss”. See the volume of letters in this series.
- 143 Different Khanty buildings are described and pictured in Гемыев & al. 2005: 98–108. (TS)

slags yrfän, om hvilka Luther ville veta huru de skulle se ut i himmelriket.¹⁴² Rummet är rundtomkring försedt med bänkar. Stolar finnas icke, ej heller sängar, utan bänkraden slutar i hvardera ändan med en bred lafve, tjenande till sofställe. Ugnen är murad på vanligt Ryskt vis, och försedd med ett ordentligt rör. Den är likväl icke fastbygd vid väggen, utan dermed förenad genom en annan mycket liten ugn, som under dagen begagnas vid mattillredning. Denna ugn är ofvantill försedd med ett hål, hvori man alltid ser en gryta, fylld antingen med fiskspad, köttsoffa, mjölkvälling eller annan sofvel. Vår jurtt eger fyra fönster, anbragta vid tvenne väggar – dem, hvilka omsluta det hörn, der Gudabilderne äro uppställda. Hvarje fönster består af 6. rutor, men endast ett par äro hela, med undantag af dem, som blifvit gjorda af perta, näfver, blåsa, papper eller andra mörka materialier. Den häraf förorsakade dunkelheten i jurten hindrar mig att i det minutiösa fullfölja mina betraktelser.¹⁴³ Dessutom hafva också jurtens innehafvare af skjutsaren derute redan fått veta, att jag ej äter upp någon, och värden kommer nu för att välkomna sin högvälborna gäst. Detta sker här på vanligt sätt, utan knäfall och handkyssningar, såsom seden är i Obdorsk. Intressant är likväl den blick, hvarmed Östjaken i förstone betraktar mig. Det är blicken af en jägare, som hoppas vinna ett byte, men tillika fruktar att sjelf falla ett rof för odjuret. Man ser i denna blick svaghetens försök att värna sig sjelf och om möjligt fånga sin motståndare. Denna sträfvan röjer sig föröfrigt uti Östjakens hela beteende.

17 Allt är deruti liist och svek, låtsad ödmjukhet och undergifvenhet. Han talar vidt och bredt om ”Богъ och Великий Государъ”, prisar Herrans och Tsarens utkorade, beskärmar sig öfver sin egen fattigdom, och klagar öfver det intrång, han lider af Colonisterna. Men så snart talet gäller några i Östjakernes tycke misstänkliga ämnen, ställer han sig dum, tafatt och gunådlig, låtsar ingenting veta och erinrar

esomoftast om sina Ostjakiska privilegier. En viss grad af inbundenhet hör i sjelfva verket till Ostjakens karakter, men allt det öfriga: den lilla listen, den ytterliga ödmjukheten och gunådligheten utgöra en för tillfället antagen mask, som snart bortfaller. Och nu framträder Ostjaken såsom en enkel, flärdlös, ärlig naturens son, men något stel, trumpen, kärf och hårdnackad. Med dessa kantigheter i lynnet för enar han ett likaså kantigt yttre: tvenne utstående kindknotor, djupt välfda ögonhål, breda skuldror, kort och knubbig växt, en stående svart peruk, m. m. Allt detta gör Ostjaken i yttre måtto högst tung, ovig och omanerlig. Likväl påstår man, att ingen kan

☞ 18 öfverträffa den arme ☞ Ostjaken i välvilja, hjälpsamhet och andra ett godt hjertas dygder. Och hvad den nyss omnämnda sträfheten, tyngden och kantigheten beträffar, så eger äfven denna sida sin mildring uti en hela den Finska stammen tillhörande godmodig humor, som Ryssen kallar *вострота* och säger vara ett företräde, hvilket Ostjaker och Samojeder ega framför honom sjelf.

Men jag glömmet att vi allt fortfarande befinna oss uti jurten och ännu icke gjort värdinnans bekantskap. Hon har allaredan hemtat sig ifrån sin förskräckelse och sitter nu trygg bakom den skyddande väfstolen. Helt säkert skall hon, ehuru Ostjakska, icke misstycka om vi nalkas henne med ett litet beröm öfver den sköna väfnaden. Den förtjenar i sjelfva verket all aktning icke blott för sin bastantheit, utan äfven för beskaffenheten af sina ingredienser. Dessa bestå hvarken af hampa eller lin, utan af en vida allmännare växt, kallad af Ostjakerne *puuden*, d.ä. brännässla.^{vii} Denna växt förstår en Ostjakisk värdinna att bereda till skjortor, hvilka i styrka skola

vii. Såsom anmärkt är, tillredde Ostjakerne fordom äfven sina nät af brännäslan. Nu skall hampan hafva wunnit ett större anseende, emedan den bättre än nässlan står emot wäte.

- 144 *eftergifva* || sägas ~
 145 Various geometric designs predominate in traditional Khanty ornaments. Иванов 1963: 52–. For illustrations of them, especially on clothing, see also Гемьев & al. 2005: 107, 111–113, 116–118, 122, 124. (TS)
 146 Also Bergstadi mentioned the same. Rancken 1884: 39. According to Pallas 1776: 53, an Ostyak did not consider his wife much better than a necessary domestic animal. (TS)

☞¹⁹ öfverträffa vanliga Ryska slitskjortor, och fö☞ga eftergifva¹⁴⁴ dem i finhet, hvithet och snygghet. Vår värdinnas eget linne är gjordt af samma ämne och utgör ett *non plus ultra* af elegans. Ärmarna, bröstet, en del af ryggstycket och alla fällar prydas af de allra smakfullaste broderier.¹⁴⁵ Hvem skulle tro att hela den brokighet, som skimrar i dessa broderier, är hennes eget verk? Sjelf har hon spunnit garnet, sjelf färgat det, sjelf beredt af vextrötter de röda och gröna färgerna, samt slutligen vid lediga stunder sjelf stickat de Asiatiskt praktfulla broderierna. Glasperlorna på kragen och i uppslagen äro köpta, men hon har sjelf ordnat dem i en behaglig symmetrie. Vår värdinna kan utom det sköna linnets äfven visa oss en elegant heldagskostym, som hon sjelf förfärdigat. Den består uti en fin, framtill öppen klädesjacka, hvars fällar rundtomkring skimra af perlor och tennsmycken. Ofvanpå sina helgdagshandskar och skor har hon äfven insydda perlor, och på hennes radband synes föga annat än den glimmande perleståten. Allt detta bevisar, att vår värdinna hvarken

☞²⁰ saknar flit, skicklighet eller ☞ fin smak. Skada blott, att hon ej vårdar sig om snygghet och renlighet i sitt hvardagslif. Härtill äro utan tvifvel männen vållande. De belasta den arma qvinnan med alla slags grofva arbeten, hvilka förhärda hennes sinne och borttaga tiden för husmoderliga göromål. Hos Ostjakerne aktas och behandlas qvinnan ännu såsom den uslaste trälinna.¹⁴⁶ Sjelf har jag mera än engång hos Ostjaken blifvit väckt ur sömnen genom ångestrop, frampressade ur ett qvinnohjerta i följe af en barbarisk behandling. Att i de Tsingalinska jurterna för ett år tillbaka blifvit anställd besigtning och ransakning öfver en af sin man bokstäfligen ihjältpiskad Ostjakhustru, är ett i denna fråga mycket upplysande faktum. Ingenting är likväl skändligare och qvinnans värde mera förnärmande, än den lumpna handel, som Ostjakerne drifva med sina döttrar. En flicka är ett rart ting medan hon ännu sitter i sina föräldrars

hem. Hon njuter all möjlig fostran och omvårdnad; måne för att blifva en god menniska, en förträffelig värdinna? Af sådan orsak ingalunda. Menskligheten till ära må medgifvas, att föräldra-kärleken härvid omedvetet öfvar sitt inflytande. Men sanningsenligt

- 21 bör icke heller det förtigas, att Östjaken vid 22 sina döttrars uppfostran afser samma fördel, som då han föder räfvar. Väl gödda betala de sig väl med tiden. En god vara stadnar aldrig på hand, och döttrarna föryttras åt den mestbjudande till hustru. Se här det vid Irtisch^{viii} gängse priset på en ordinär hustru:
1. 2 till 300 Rubel i penningar.
 2. En häst, en oxe och en ko.
 3. 7–10 olika klädesplagg.
 4. Ett pud mjöl, en veder bränvin och något humla för anredande af bröllopsfesten.

Allt hvad dottern ifrån hemmet erhåller uti utstyrsel, består i några klädesplagg, hvartill stundom kan tilläggas en häst och en ko. Då naturligtvis icke hvar man är i stånd att betala den erforderliga brudpenningen (Tat. *kalym*) Östj. *tanj*), händer det icke sällan, att en ungersven, sedan han stulit sig till en flickas hjerta, äfven stjäl henne sjelf uti sin lilla skuta och på vikingavis bortför henne till sitt hem, samt¹⁴⁷ innan kort till närmaste kyrka, hvarest de älskande förenas genom band, dem menniskor ej mera åtskilja.¹⁴⁸ Detta är bland Irtischka Östjaker ett ganska vanligt sätt att undandraga sig brudskatten. Äfven vår närvarande värdinna erkänner med rodnad på kind, att hon blifvit sålunda tagen, eller att hon fast-

- 22 mera sjelf 23 af kärlek flytt ifrån far och mor (отъ любви убѣжала съ отца съ матери). Wi skola icke ställa hennes blygsamhet på ytterligare prof, utan förfoga oss härmed till oltfadren i ugnshörnet. Rik på ålder och rik på erfarenhet kan han säga oss ett ord om fordom. Han vet förtälja, att på den tid, då hvarken Östjak, Rysse eller Tatar fanns vid Irtisch,

viii. Wid Ob skall taxan wara betydligt högre.

147 *samt* || och – It is unclear who made the change.

148 Castrén's relation is cited in Gemyev & al. 2005: 148–152 (p. 151) where the Khanty marriage system is described. (TS)

- 149 Present-day Nižnie Aremzjany at N58°29'53" E68°37'14". (TS)
- 150 Uki is situated at N58°51'34" E68°49'12". (TS)

Tschuderne rådde öfver landet. Ett under i allt, i styrka och kraft, i seder och bruk, i lefnad och lynne, utvalde de till sina bostäder de högsta uddar och bergsspetsar vid Irtisch. Det var deras sed att icke bo tillsamman, utan enhvar på sitt särskilda ställe. Här uppstaplade de höga jordvallar till forskansningar åt sig och omgafvo höjderna med grafvar, bland hvilka många ännu skola vara synliga. Sådana arbeten voro för Tschuderne ett lekverk, ty deras styrka var så omätlig, att de slungade alla slags verktyg åt hvarandra från den ena sidan af floden till den andra. Fremmande för Christendom, för all lag och borgerlig ordning, voro de likväl bevandrade i många kunskaper, de nutidens menniskor icke ega. Medelst dem hade Tschuderne kommit i besittning af alla verdens skatter samt lefde ett lif utan arbete och bekymmer. Allt hvad de gjorde, gjorde de på lek och endast för sitt nöjes skull. Väl förfarne i smidjekonst, bildade de af guld, koppar och jern sköna smycken och konstverk, af hvilka många stycken ofta blifvit fundna vid deras forna bostäder. Alla sina skatter

✦²³ och dyrbarheter nedgrofvo ✦ Tschuderne under jorden, då de bländade af Christendomens ljus och kufvade af Jermaks segrande vapen nödgades öfvergifva sina bostäder och bortflygta till okända nejder. Detta och mycket annat kan Gubben förtälja om nordens Giganter, men vi vilja icke längre fullfölja hans berättelser, emedan de flesta bland dem röra sig kring kända facta ifrån Sibiriska eröfringstiden och uppenbart endast angå de hedniska Ostjakerne samt Tatarerne. Så äro många vid Irtisch förekommande Tschudfästen till och med enligt historiska vittnesbörd gamla Ostjak- och Tatar-forskansningar. Två af dem äro omnämnda i den gamla Ryska hydrographien under namn af *Rjamsan* (градъ Рямзани)¹⁴⁹ och *Uki* (градъ Уки)¹⁵⁰, den förra af Tatarerne kallad *Arimsan* (R. Аримзянская), belägen 8. verst nedanom Bronnikowa, den sednare 80 (enl.

Hydr. 20) verßt nedanom Arimsan.¹⁵¹ Utom dem känner traditionen lika så många Tschudfästen¹⁵² vid Irtisch som der finnas höga uddar (se ofvanf.). Naturligtvis bildade vid dem sjelfva höjden den egentliga förskansningen; men liksom språket skiljer emellan en vanlig höjd *unt* och ett fäste *wâs'* eller *wâds'* (Syrj. *vodzj*, F. *vašta*, d.ä. något *framför* eller *emot satt*), så bevisar äfven traditionen i förening med de ännu förhanden varande jordvallarne och grafvarne, att härvid ett och annat äfven varit af menniskohand tillgjordt.

24 Vår åldriga granne vid ugnen skulle väl kunna tyda för oss mången runa om forntids vishet och forntids tro, men han fruktar skenbarligen att härutinnan yppa sina tankar. Detta tyckes bevisa att han i hemlighet är sina fäders Gudar tillgifven. Också har jag hört Ryske coloniister försäkra, att Oštjakerne vid Irtisch ännu offra och bedja på gammalt vis, samt att de till och med förvara sina gamla Gudabilder in uti djupa skogen. Hvad jag med säkerhet vet, är att de likasom flera andra Finska folkslag, med helig vördnad anse björnen, ”det sköna djuret, nagelgubben, pelfadren”, såsom han med särskilda epitheter behedras. I min kappsäck hvilar för det närvarande i god ro en björn¹⁵³ af koppar, som i sinom tid varit en stor och undergörande Gud bland de Oštjaker. Ännu i denna dag skola till och med de Irtischke Oštjakerne hafva för sed att behedra hvarje fälld björn med en fest, hvarvid förekommer sång, dans, öldrickning med flera ceremonier, som äfven varit gängse hos Finnar och Lappar. Men om Oštjakernes fordna religionskult hoppas jag snart kunna meddela fullständigare uppgifter uti en särskild beskrifning öfver de Obdorska Oštjakerne. Nu hinner jag ej med mera, emedan posten redan är kommen och tiden inne till uppbrott.

- 151 Castrén is referring to *Книга Большому Чертежу*, originally written in the second half of the 16th century and compiled ca. 1597–1598 but known especially as a version from 1627. It had just been published in print in 1838. Хитров 2009; Небольсинъ 1849: 14–15, 18. (TS)
- 152 *Tschudfästen [...] uddar* || Tschudfästen som det finnas höga uddar vid Irtisch
- 153 *björn af koppar* || björn